

บทที่ 1

บทนำ

ปัญหาและความเป็นมาของปัญหา

การศึกษาตามทัศนะของ Plato (427 - 347 B.C.) หมายถึง " ศิลปะซึ่งนำทางสร้าง สรรค์และควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ ซึ่งขึ้นอยู่กับหลักค่านิยม และการปรับตัวของมนุษย์ใน แต่ละสังคม " (Lodge, 1937 : 23 - 26) ทั้งนี้ Plato ถือว่า "ธรรมชาติ" เป็นทั้ง " ครู " และ " โรงเรียน " ซึ่งมีหน้าที่จัดประสบการณ์ให้ผู้เรียน การศึกษาเป็นประสบการณ์ที่โรงเรียนจัดให้แก่ผู้เรียน ภายใต้การควบคุมของสังคมหรือชุมชน ดังนั้นโรงเรียนจึงเป็นสถาบันหนึ่งของสังคมที่เกี่ยวข้องกับการ ให้การศึกษาเพื่อให้เผ่าพันธุ์มนุษย์ดีขึ้น (เมธี ปิลันธานนท์, 2523 : 11)

ในทำนองเดียวกัน John Dewey (1859 - 1952) ปรัชญาเมธีชาวอเมริกันในต้น ศตวรรษ ที่ 20 ก็ได้เสนอไว้ว่า " การศึกษาเป็นกระบวนการทางสังคมและเป็นหน้าที่ทางสังคม " (Dewey, 1916 : 112) และ Alfred North Whitehead (1861 - 1947) ซึ่งเป็นปัญญาชนร่วมสมัย กับ Dewey ได้เสนอว่า " การศึกษาเป็นการแนะแนวทาง ให้แก่บุคคลให้เข้าใจถึงศิลปะแห่งการ ดำรงชีวิต (art of life) ศิลปะแห่งการดำรงชีวิตในที่นี้หมายถึง ความเจริญก้าวหน้าทั้งหมดของกิจ กรรมต่าง ๆ ที่แสดงออกถึงความมีศักยภาพของสัตว์โลกที่ต้องผจญกับสภาพแวดล้อมที่เป็นอยู่รอบ ตัวเขา นอกจากนี้ท่านยังให้แนวความคิดว่า การศึกษาเป็นการเตรียมให้ชีวิตได้รับประสบการณ์จาก การปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ภายใต้กระบวนการหรือกระบวนการทัศน์ และกิจกรรมที่เหมาะสม สำหรับผู้เรียน " (Whitehead, 1929 : 58 - 61) ดังนั้นพอจะสรุปความหมายของการศึกษาได้ดังนี้

- 1) การศึกษาเป็นกระบวนการที่มุ่งให้บุคคลได้พัฒนาการเรียนรู้ ความสามารถ เจตคติ และพฤติกรรมที่มีคุณค่าในสังคมที่เขาอาศัยอยู่
- 2.) การศึกษาเป็นกระบวนการทางสังคมซึ่งมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง และมีสิ่งแวดล้อม อันได้แก่ โรงเรียน เพื่อใ้มนุษย์เกิดทักษะและพัฒนาทั้งกายและจิตอย่างเต็มที่
- 3.) การศึกษาเป็น ศิลปะหรือกลไกในการที่จะทำให้มนุษย์แต่ละยุคแต่ละสมัยได้มี ความรู้และพัฒนาคุณลักษณะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตตามฐานานุกรูปหรือเอกลักษณ์ของแต่ละบุคคล

ดังนั้น การศึกษาก็คือกลไกหรือกระบวนการทางสังคมที่ช่วยให้มนุษย์แต่ละคนสามารถเกิดการเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพ เจตคติ ทักษะ และพฤติกรรมของตนเอง ภายใต้บริบทของสิ่งแวดล้อมทางสังคมและธรรมชาติ ทั้งนี้เพื่อให้มนุษย์สามารถปรับตัว และดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุขตามควรแก่เอกัตภาพของแต่ละบุคคล

เมื่อพิจารณาการศึกษาจากมุมมองหรือแนวคิดดังกล่าว ก็จะพบว่าการศึกษาเป็นกระบวนการทางสังคม ที่มนุษย์ทุกเผ่าพันธุ์กำหนดและสร้างขึ้น เพื่อให้แต่ละคนปรับตัวให้สามารถอยู่รอดได้ภายใต้บริบททางสังคมและวัฒนธรรม ที่สัมพันธ์อยู่กับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ โดยเฉพาะในอดีตกาลเท่านั้น แต่เป็นกระบวนการทางสังคมที่ต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งปัญญาชนชาวจีนโบราณตามลุ่มแม่น้ำฮวงโหที่ดี ชาวอารยันในอินเดียโบราณตามลุ่มแม่น้ำสินธุและคงคาที่ดี ชาวอาหรับและยิวโบราณตามลุ่มแม่น้ำไนน์ ไทกริส และยูเฟรติสที่ดี ชาวกรีก และชาวโรมันโบราณแถบทะเลเออีเจียน และทะเลเมดิเตอร์เรเนียนที่ดี ล้วนแล้วแต่มีบทบาทสำคัญในการวางรากฐานปรัชญา ทฤษฎี และระบบการศึกษาของแต่ละสังคมหรือชุมชน ต่อเนื่องกันมาตั้งแต่อดีตจวบจนปัจจุบันทั้งสิ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งปรัชญา และระบบการศึกษาของปรัชญาเมธีชาวกรีก ได้แก่ Socrates (469 – 399 B.C.), Plato, Aristotle (384 – 322 B.C.) และกลุ่ม Sophists มีสาระสำคัญที่น่าสนใจ เพราะเป็นทักษะที่กลายเป็นฐานให้มีการพัฒนาการศึกษา ที่มีอิทธิพลต่อระบบการศึกษาของประชาคมต่างๆ ไม่เฉพาะประชาคมในทวีปยุโรปและอเมริกาเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงประชากรในทวีปอื่น ๆ ในโลกปัจจุบันอีกด้วย

ในบรรดาปรัชญาเมธีกรีกดังกล่าว ทักษะของ Plato เป็นทักษะที่โดดเด่น และน่าสนใจอย่างยิ่ง ทั้งนี้เพราะเขาได้เสนอแนวคิดทฤษฎีโลกทัศน์และชีวทัศน์ ในแง่ของอภิปรัชญา ญาณวิทยาและจริยศาสตร์ได้อย่างลุ่มลึกกว่า เมื่อเปรียบเทียบกับแนวคิดและทฤษฎีของกลุ่ม Sophists โดยเฉพาะทักษะของ Gorgias และ Protagoras อนึ่ง ทักษะของ Plato ยังได้สะท้อนทักษะของ Socrates ผู้เป็นอาจารย์และยังมีอิทธิพลต่อ Aristotle ผู้ซึ่งเป็นศิษย์ของ Plato อีกด้วย ยิ่งไปกว่านั้น Plato ยังได้รับอิทธิพลจากแนวคิดทฤษฎีของ Pythagoras, Parmenides และ Heraclitus ผู้ซึ่งเป็นปัญญาชนชาวกรีกที่มีอิทธิพลก่อนสมัยของ Socrates

Plato ไม่เห็นด้วยกับทักษะของ Gorgias ที่สอนหลักศุนยวาทหรืออุจเจทกทิลู คือทักษะที่เชื่อว่าสรรพสิ่งเป็นศุนยยะ คือไม่ใช่สิ่งจริงแท้เป็นเพียงปรากฏการณ์ที่เป็นเพียงมายาเท่านั้น และทักษะของ Protagoras ที่ว่า “มนุษย์เป็นเครื่องชี้วัดของสรรพสิ่ง” หมายความว่า “ความดีและ

ความชั่วขึ้นอยู่กับมนุษย์แต่ละคน” (Popkin and Stroll, 1998 : 221) แต่อย่างไรก็ตามเขาก็ได้รับอิทธิพลแนวทฤษฎีปรัชญาจาก Pythagoras, Parmenides และ Heraclitus จาก Pythagoras เขาได้เรียนรู้ปรัชญาหรือทศนะที่ว่าสัจ (being) และอสัจ (non – being) ของสรรพสิ่งเทววิทยา และจริยศาสตร์ คณิตศาสตร์ และศาสตร์ว่าด้วยความมหัศจรรย์ลึกลับ (mysticism) ในขณะเดียวกัน เขาก็ได้รับอิทธิพลจาก Parmenides ที่สอนว่า ความจริงหรือสัจธรรม (reality) เป็นสิ่งคงที่ไม่เปลี่ยนแปลง สิ่งที่เปลี่ยนแปลงเป็นเพียงมายา แต่ขณะเดียวกันเขาก็ได้เรียนรู้จาก Heraclitus ที่กล่าวว่า สรรพสิ่งเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงและมีพลวัต ซึ่ง ความเปลี่ยนแปลงของสรรพสิ่งเป็นสัจภาวะ ซึ่งแย้งกับทศนะของ Parmenides Plato ได้สังเคราะห์แนวคิดของนักปรัชญาสองท่านดังกล่าวข้างต้น แล้วสรุปในเชิงญาณวิทยาว่า ความรู้มิได้ขึ้นอยู่กับประสาทสัมผัสเท่านั้น แต่ยังต้องอาศัยเหตุผลหรือพุทธิ (intellect) ซึ่งสอดคล้องกับทศนะของ Pythagoras ที่กล่าวว่าความจริงของสรรพสิ่งมีทั้งระดับรูปธรรมและนามธรรม ซึ่งความจริงระดับรูปธรรมนั้นเป็นปรากฏการณ์ที่เราสามารถรู้ได้ โดยประสาทสัมผัส ในขณะที่ความจริงระดับนามธรรมเป็นภาวะเหนือประสาทสัมผัสที่เราสามารถเข้าใจหรือบรรลุได้ด้วยเหตุผลหรือปรัชญาญาณการหยั่งรู้ (intuition)

นอกจากทศนะดังกล่าวแล้ว Plato ได้พัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับปรัชญา ที่เขาได้เรียนรู้ปัญหาจริยศาสตร์ (ปัญหาเกี่ยวกับความดี คนดี สังคมดี และรัฐดี) แนวคิดเกี่ยวกับความดีสัมบูรณ์ ตลอดจนอภิปรัชญาจาก Socrates ผู้ซึ่งมีอิทธิพลต่อเขาเป็นอย่างมาก เขาอธิบายสัจภาวะในมุมมองของเทววิทยามากกว่ามุมมองของวิทยาศาสตร์ (Russell, 1993 : 122 - 123) ซึ่งเป็นแนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับทศนะว่าด้วย “แบบ” (Form) ซึ่งแนวคิดเรื่อง “แบบ” ดังกล่าวนี้อธิบายเป็นรากฐานปรัชญาแนวจิตนิยม (idealism) ซึ่งหมายความว่าสิ่งที่ปรากฏให้เราเห็นได้โดยประสาทสัมผัสเป็นเพียงปรากฏการณ์ สะท้อนสัจหรือสัจภาวะที่ Plato เรียกว่า “แบบ” ซึ่งเป็นต้นแบบของสรรพสิ่ง สัจภาวะโดยนัยนี้มีสัจภาวะเหนือประสาทสัมผัส เป็นโลกุตรภาวะที่เราจะไม่สามารถรู้และเข้าใจได้ด้วยประสาทสัมผัส แต่เราสามารถรู้และบรรลุได้ด้วยเหตุผล และจิตที่ฝึกอบรมดีแล้ว ประเด็นนี้นับสำคัญและลึกซึ้งกว่าทศนะของกลุ่ม Sophists ซึ่งเป็นแนวคิดทางวัตถุนิยม ดังนั้นทศนะของ Plato ในแง่ของอภิปรัชญา จึงมีลักษณะทวินิยมว่าด้วยสสารและจิตวิญญาณ สสารเป็นสิ่งที่ “กินที่” เป็นกาลิกะและสัมผัสได้ แต่จิตวิญญาณ “ไม่กินที่” เราสังเกตและสัมผัสโดยตรงไม่ได้ เส้นแบ่งขนาบระหว่างสสารและจิตวิญญาณ เป็นปัญหาอภิปรัชญาที่ถกเถียงกันระหว่างปรัชญาเมธีมาเป็นเวลายาวนาน ทั้งก่อนและในยุคของ Plato จนกระทั่งปัจจุบัน ซึ่งบางคนก็เชื่อว่า “จิตเท่านั้นเป็นสัจภาวะ” บางคนก็เชื่อว่า “สสารเท่านั้นเป็นสัจภาวะ” และบางคนก็เชื่อว่าทั้งสองส่วนเป็นสัจภาวะ ที่

มีลักษณะเป็นทวินิยมแบบองค์รวม (dualism) (Randal, and Buchler, 1961 : 201 - 102) Plato มีความเห็นคล้อยตาม

หลักการทวินิยม แต่ให้ความสำคัญที่จิตวิญญาณ หรือสภาวะที่เขาเรียกว่า “แบบ” เนื้อสสาร หรือปรากฏการณ์ ซึ่งเป็นเพียงภาวะที่สะท้อน “แบบ” เท่านั้น ทวินิยมตามนัยนี้เป็นฐานของปรัชญาการศึกษาของ Plato ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าน่าสนใจเป็นอย่างมาก และยังมีนัยสำคัญทั้งในแง่อภิปรัชญา ญาณวิทยาและจริยศาสตร์อีกด้วย

ในแง่อภิปรัชญานั้น Plato เชื่อว่ามนุษย์เป็นสัตว์มีเหตุผล ซึ่งประกอบด้วยกันสองส่วน คือ ส่วนที่เป็นกายภาพ (physical or material part) และจิตวิญญาณ (non - material part or soul) ในส่วนแรกสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ส่วน คือ 1.) ส่วนที่เป็นเวทนาหรือเพทนาการ (feeling part) และ 2.) ตัณหา (desiring part) ส่วนหลังคือ จิตวิญญาณ ซึ่งเป็นส่วนของเหตุผล (rational part) จะทำหน้าที่ควบคุมส่วนที่เป็นเวทนาและตัณหา ทั้งส่วนที่เป็นกายภาพและจิตวิญญาณเป็นภาวะที่เนื่องด้วยกันในลักษณะที่แยกแล้วโยงเข้าหากัน ในลักษณะที่มีเอกภาพและมีคุณภาพ ทั้งสองส่วนประกอบกันเข้ากลายเป็นปฐมฐานสำหรับญาณวิทยา จริยศาสตร์ การเมืองและการศึกษา ตามทัศนะของ Plato เขาเชื่อว่าจิตวิญญาณเป็นส่วนที่ว่าด้วยหลักการเกี่ยวกับบุคลิกภาพและปัญญาหรือพุทธิที่เหนือกว่าส่วนที่เป็นกายภาพ และกิจกรรมของจิตวิญญาณเป็นรูปแบบของพฤติกรรมที่สูงกว่าหรือประณีตกว่าพฤติกรรมทางกายภาพ ทั้งสองส่วนต้องได้รับการพัฒนา ในลักษณะที่มีความสมดุลเพราะจิตวิญญาณเหมาะแก่การทำงานทุกระดับ ก็ต่อเมื่อสติตั้งอยู่ในกายภาพที่มีการพัฒนา ให้มี

ศักยภาพที่เหมาะสม นั้นย่อมหมายความว่ากายภาพ และจิตวิญญาณ จะต้องได้รับการฝึกอบรม กล่าวคือ การศึกษาอย่างเหมาะสม ณ จุดนี้ที่ Plato เสนอแนะไว้ 2 ประการ คือ 1.) องค์ความรู้ที่เกิดจากเหตุผล เป็นองค์ความรู้ที่เหนือกว่าประเสริฐกว่าองค์ความรู้ที่ได้มาโดยอาศัยประสาทสัมผัสและ 2.) แนวคิดการศึกษาควรเน้นที่ปัญญาหรือพุทธิไม่ใช่ข้อมูลหรือสารสนเทศ เพราะเหตุผลสามารถให้มนุษย์เข้าใจ และรู้แจ้งสภาวะที่ถูกปิดบังไว้ใน “แบบ” ได้ ดังนั้น เหตุผลจึงเป็นแนวความคิดหรือกระบวนทัศน์หลักเกี่ยวกับเรื่องปรัชญาการศึกษาตามทัศนะของ Plato (Wingo, 1965 : 24 - 28, Marshall, 1973 : 14 -15, ลีทรี (นามแฝง), 2537 : 8 - 12)

ในแง่จริยศาสตร์ Plato เชื่อว่ามนุษย์จะเป็นคนดีมีปัญญาได้โดยอาศัยการศึกษา ดังนั้น การศึกษาที่อิงเหตุผล จะต้องเน้นที่ปัญญาหรือพุทธิ เพื่อให้มนุษย์สามารถแยกแยะความดีออกจากความชั่วได้ และมุ่งหมายให้มนุษย์มีคุณธรรม 4 ประการ คือ ความพอดี ความกล้าหาญ ปัญญา และ

ความยุติธรรม อีกทั้ง เพื่อผลิตบุคลากรทั้งผู้นำและผู้ตาม ซึ่งประกอบด้วยประชากร 3 กลุ่ม (Russell, 1993 : 125) คือ

- 1.) มวลประชา ได้แก่ ประชาชนผู้ประกอบกิจกรรม อุตสาหกรรม และพาณิชยกรรม
- 2.) ฝ่ายทหารหรือข้าราชการประจำ
- 3.) ราชาปราชญ์ ได้แก่ผู้ปกครองหรือผู้บริหารรัฐ ทำหน้าที่เป็นผู้นำ กลุ่มมวลประชา และฝ่ายทหารหรือข้าราชการประจำ ราชาปราชญ์คือบุคคลที่พึงประสงค์ตามทัศนะของ Plato ซึ่งเป็นมนุษย์ที่มีความสมบูรณ์ทั้งร่างกาย สติปัญญา ความรู้ คุณธรรม จริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต รวมทั้งสามารถอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นได้อย่างมีความสุข ดังนั้นบุคคลที่พึงประสงค์ภายใต้กระบวนการทางการศึกษาตามทัศนะของ Plato จึงเป็นคนดี คนเก่ง และเป็นคนที่มีความสุขนั่นเอง

ในแง่ของญาณวิทยา Plato เน้นการศึกษาในแนวศิลปศาสตร์และการศึกษาแบบเสรีนิยม ที่เน้นการพัฒนาสติปัญญาและการเรียนรู้ และกระบวนการเรียน หรือวิธีวิทยาสำหรับแสวงหาความรู้ที่ให้ความสำคัญการการศึกษาด้วยตนเอง ตลอดจนวิภาษวิธีซึ่งเน้นให้ผู้เรียนรู้จักใช้เหตุผล เพื่อให้ผู้เรียนรู้แจ้งสัจธรรมหรือสัจภาวะ ตั้งแต่ประสาทสัมผัสจนถึงระดับความจริงขั้นสมบูรณ์ หรือโลกุตระภาวะ การศึกษาตามแนวนี้ จึงเป็นวิธีให้ผู้เรียนเกิดภูมิปัญญาไปหาค้นคว้าความรู้เองตามหลักจินตมยปัญญา และภวานาปัญญา ที่ถือว่าเหนือการเรียนรู้ตามหลักวิธีสุตมยปัญญาหรือพหุสูตร (Russell, 1993 : 125 - 127 และ Wingo, 1965 : 30) นอกจากนี้วิธีวิทยาดังกล่าวแล้ว Plato ยังได้เสนอสาระการเรียนรู้หรือหลักสูตร การจัดการศึกษา และบทบาทของผู้เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งรัฐ และสังคมภายใต้สถาบันการศึกษาที่มีชื่อว่า อคาเดมี (Academy) อีกด้วย

กล่าวโดยสรุปแล้ว ทัศนะของ Plato เกี่ยวกับการศึกษาทั้งในแง่ปรัชญา (ทวินิยม) จริยศาสตร์ (คนเก่ง คนดี และคนมีความสุข) และญาณวิทยา (กระบวนการศึกษาหรือการเรียนรู้) เป็นประเด็นที่มีนัยสำคัญ ต่อการพัฒนาภูมิปัญญาของมนุษยชาติ ซึ่งถืออาจถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นหรือจุดประกายแนวคิดปรัชญา และทฤษฎีการศึกษาของประชาคมในทวีปยุโรปในอดีต และต่อเนื่องกันมาจนถึงปัจจุบัน เพราะภูมิปัญญาด้านศาสนา ปรัชญา วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีของกลุ่มสังคมหรือประชาชาติตะวันตก ตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบันก็ยากที่จะพัฒนาให้เห็น และเป็นอยู่เช่นในปัจจุบันได้ หากปราศจากภูมิปัญญาดังกล่าว Whitehead ได้ตั้งข้อสังเกตไว้ว่า ปรัชญาหลังจากผลงานของ Plato แล้วไม่มีอะไรใหม่อีกเลย นอกเสียจากเป็นเพียงอนุกรมอรรถาธิบายขยายความผลงานของ Plato เท่านั้น (Miller, 1993 : 41)

ด้วยเหตุผลและสาระสำคัญดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาปรัชญาการศึกษาตามทัศนะของ Plato ตามหลักอภิปรัชญา ญาณวิทยาและจริยศาสตร์ ซึ่งถือเป็นรากฐานในการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ ดังที่ปรากฏในผลงานของท่านเรื่อง“อูตมรัฐ” (The Republic) ซึ่งเป็นผลงานชิ้นสำคัญของ Plato ที่ได้กล่าวถึงแนวคิดทางการศึกษาไว้อย่างลึกซึ้ง

ผลงานและเอกสารที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาปรัชญาการศึกษาตามทัศนะของเพลโต จากผลงานและเอกสารที่เกี่ยวข้องโดยแยกศึกษาตามหัวข้อดังต่อไปนี้

1. ภูมิหลังและแนวคิดพื้นฐานทางปรัชญาการศึกษา

เดซชาติ วงศ์โกมลเชษฐ์ (2524 : 30-41) ได้กล่าวถึงภูมิหลังและแนวคิดพื้นฐานทางปรัชญาการศึกษาตามทัศนะของเพลโต ว่าชาวกรีกนิยมการเมืองการปกครองแบบนครรัฐ (city state) และนครรัฐที่โดดเด่นที่สุดในบรรดานครรัฐทั้งหลาย ได้แก่ นครรัฐเอเธนส์ และนครรัฐสปาร์ตา ที่เพลโตยกขึ้นมาเป็นนครรัฐตัวอย่าง เพื่อชี้ให้เห็นว่านครรัฐทั้งสองมีจุดอ่อนและจุดแข็งอย่างไร แต่เมื่อเกิดสงครามขึ้นระหว่างสองนครรัฐ ก็ปรากฏว่านครรัฐเอเธนส์เป็นฝ่ายพ่ายแพ้สงคราม ความพ่ายแพ้สงครามของนครรัฐเอเธนส์ได้ก่อให้เกิดคำถามในเชิงปรัชญาในหลายมิติด้วยกัน เพราะการพ่ายแพ้เช่นนั้น ทำให้นักปรัชญาหลายคนต่างพากันพิจารณาถึงสาเหตุแห่งความปราชัย รวมถึงปัญหาทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมในลักษณะต่างๆ ซึ่งเป็นเหตุบั่นทอนความเข้มแข็ง และความเจริญก้าวหน้าของนครรัฐเอเธนส์ด้วย

เพลโตเป็นปรัชญาเมธีคนหนึ่ง ซึ่งได้ตั้งคำถามเช่นเดียวกันกับเมธีคนอื่นๆ และได้เสนอทฤษฎีแห่งรัฐที่ท่านเรียกว่าอูตมรัฐ ซึ่งมีอธิบายโดยสังเขปว่า มนุษย์จำเป็นต้องมารวมกันเป็นสังคมเพื่อร่วมช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพราะคนสามารถเรียนรู้สิ่งต่างๆ จากเพื่อนร่วมสังคมที่อยู่รอบข้าง หรือภายในรัฐนั่นเอง ดังนั้นหน้าที่ของรัฐก็คือส่งเสริมให้คนมีคุณธรรม ซึ่งคุณความดีนี้จะเกิดกับคนในสังคมได้ก็ต่อเมื่อเขาเหล่านั้นได้ผ่านกระบวนการทางการศึกษาที่รัฐจัดให้ ขณะเดียวกันพลเมืองของรัฐทุกคน จะต้องได้รับการศึกษาที่ทำเทียมกัน ภายใต้กระบวนการศึกษาที่มีการประเมินผล กล่าวคือ ได้มีการสังเคราะห์องค์ความรู้ในหลายๆ มิติด้วยหลักทฤษฎี

2. ทวินิยม : กายภาพและจิตวิญญาณ

ในเรื่องที่ว่าด้วย “ ทวินิยม : กายภาพและจิตวิญญาณ ” นี้ เป็นแนวคิดที่เพลโตเชื่อว่ามนุษย์เป็นสัตว์ที่มีเหตุผล ซึ่งเป็นลักษณะที่ทำให้มนุษย์แตกต่างจากสัตว์ประเภทอื่นๆ โดยประกอบไปด้วยส่วนที่เป็นกายภาพ และส่วนที่เป็นจิตวิญญาณ และจิตวิญญาณก็มีส่วนสำคัญกว่ากายภาพ เพราะจิตใจ (มโนกรรม) เป็นสิ่งบงการให้เกิดการกระทำ (กายกรรมและวาจกรรม)

พระราชวรมุณี (ประยูร ฐม.มจิต.โต) (2542 : 167-189) ได้กล่าวถึงแนวคิดดังกล่าวตามทัศนะของเพลโตว่า เนื่องจากมนุษย์เป็นสัตว์ที่ประกอบไปด้วยส่วนที่มีเหตุผล (จิตวิญญาณ) และส่วนที่เป็นเจตนาธรรมณ์หรือส่วนเป็นความต้องการ (กายภาพ) ซึ่งการที่คนเรามีอุปนิสัยต่างกันนั้นก็เนื่องจากเงื่อนไขที่ว่า วิญญาณส่วนไหนจะมีอำนาจมากที่สุดในตัวเรา อุปนิสัยของเราก็จะมีแนวโน้มหรือถูกครอบงำไปตามอำนาจหรือสมรรถภาพของวิญญาณส่วนนั้น ถ้าวิญญาณแห่งเหตุผลมีอำนาจสูงสุดในบุคคลใด บุคคลนั้นก็เหมาะสมที่จะเป็นผู้ปกครอง ซึ่งต้องศึกษาทั้งวิชาด้านคณิตศาสตร์ ดาราศาสตร์ ตรีโกณศาสตร์หรือปรัชญา และยังต้องผ่านการฝึกอบรมในการปฏิบัติงานจริงๆ อุปนิสัยของบุคคลนั้น จะออกมาในรูปของการรักความรู้ เขาจะชอบศึกษาคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์หรือปรัชญา หากคนใดมีวิญญาณแห่งเจตนาธรรมณ์มีอำนาจสูงสุด ก็จะชอบการเมื่องการทหาร แต่ถ้าคนใดมีวิญญาณแห่งความต้องการมาก ก็จะชอบสะสมความมั่งคั่งอย่างใดก็ตามทั้งสองส่วนนั้น ก็ต้องได้รับการพัฒนาอย่างเหมาะสมและสมดุลกัน ที่สำคัญต้องให้วิญญาณแห่งเหตุผล ควบคุมส่วนที่เป็นเจตนาธรรมณ์และความต้องการให้ได้ เพื่อให้เกิดปัญญา โดยการฝึกฝนหรือโดยอาศัยการศึกษา ที่จะช่วยให้มนุษย์มีคุณธรรม ซึ่งสอดคล้องกับ พินิจ รัตนกุล (2515 : xi - xix) ที่ได้สรุปสาระสำคัญเกี่ยวกับคุณธรรม ซึ่งเป็นเครื่องหมายของคนดี จากบทสนทนาของเพลโต ชื่อ เมโน (Meno) ว่าบุคคลที่มีสำนึกดีชั่ว มีปัญญาก็คือบุคคลที่มีความรู้ และความรู้ตามทัศนะของเพลโตก็คือคุณธรรม ซึ่งสอดคล้องกับทัศนะของ Socrates เกี่ยวกับจิตวิญญาณหรือตัวตนว่าปัญญาและจิตสำนึกดีชั่ว เป็นตัวของเราที่แท้จริง คือทำให้เราเป็นปัจเจกชนที่แตกต่างจากผู้อื่น ดังนั้นวิธีที่ถูกต้องในการเอาใจใส่ตัวเอง คือการพัฒนาปัญญาให้เจริญ ซึ่งปัญญานี้ก็คือคุณธรรมซึ่งเป็นเครื่องหมายของคนดี

ขณะเดียวกันแนวคิดเกี่ยวกับความรู้หรือปัญญานี้ก็ยังสอดคล้องกับการศึกษาความยุติธรรมตามทัศนะของเพลโต ของพรทิพา บรรทมสินธ์ (2523 : 39-71) ที่พบว่าความยุติธรรมเป็นจุดหมายหลักในการดำรงชีวิตของมนุษย์ ซึ่งเป็นคุณธรรมหนึ่งในสี่อย่าง คือ ความพอดี ความ

กล่าวหาญ ปัญญาและความยุติธรรม และความยุติธรรมนี้จะมีได้ก็ต้องอาศัยการศึกษา ซึ่งเป็นรากฐานให้เกิดความรู้หรือปัญญา คุณธรรมคือความรู้หรือปัญญา ดังกล่าวนี้อาจช่วยให้คนไม่กระทำชั่ว เพราะปัญญาจะช่วยให้บุคคลนั้นสามารถแยกแยะได้ว่าอะไรเป็นสิ่งดีที่ควรทำ และอะไรเป็นสิ่งไม่ดีที่ไม่ควรทำ ซึ่งจะช่วยให้บุคคลรู้หน้าที่ความรับผิดชอบของตัวเอง ดังนั้นผู้ที่ทำชั่วจึงเป็นผู้ที่ขาดความรู้หรือปัญญาหรือคุณธรรม

เพลโตได้ยึดแนวความคิดเห็นของเขาที่ว่า “คุณธรรมคือความรู้” (วิชิต คารมย์, 2537 : 29) และผู้มีคุณธรรมก็คือ ราชาปราชญ์ และราชาปราชญ์ก็สมควรเป็นผู้ปกครอง ซึ่งสอดคล้องกับ สิทธิ (2537 : 4-12) ที่พบว่าการศึกษาในอุดมรัฐของเพลโตนั้น มีจุดประสงค์สูงสุดเพื่อให้ได้มาซึ่ง ผู้ปกครองที่เป็นราชาปราชญ์ และพบว่าการศึกษาโดยราชาปราชญ์เป็นการปกครองที่พึงประสงค์ การจะเป็นราชาปราชญ์ได้นั้นจะต้องผ่านกระบวนการทางการศึกษาอย่างเป็นระบบและผ่านการฝึกอบรมในการปฏิบัติงานจริงๆ ตามทฤษฎีทางการศึกษาของเพลโต และผลลัพธ์ของการศึกษาระดับสูงสุดก็คือปรัชญา ผู้ที่ผ่านกระบวนการทางการศึกษาถึงขั้นที่ได้ชื่อว่า ราชาปราชญ์ ซึ่งเพลโตเห็นว่า บุคคลหรือกลุ่มคนเหล่านี้เหมาะสมที่จะเป็นผู้ปกครองหรือบริหารประเทศชาติ เพราะราชาปราชญ์เท่านั้นที่จะรู้ว่าควรปกครองประเทศโดยวิธีใดหรือนำรัฐไปในทางใด ในขณะที่สภาพแวดล้อมที่ สับสนและเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

3. บทบาทของรัฐและสังคม

ในประเด็นการศึกษานี้ เพลโตเห็นว่าควรเป็นหน้าที่ของรัฐในการจัดการศึกษาให้แก่ ประชาชนภายในรัฐ รัฐต้องมีบทบาทสำคัญในการจัดการศึกษา

ฮาร์มอน (2515 : 48-54) ได้กล่าวถึงบทบาทของรัฐว่า รัฐต้องมีบทบาทสำคัญในการจัดการศึกษาให้แก่คนในรัฐ ไม่ควรปล่อยให้เอกชนควบคุม ความสุขสมบูรณ์ของรัฐขึ้นอยู่กับ การศึกษาอบรมของคนในรัฐ นอกจากนี้การศึกษายังเป็นกลไกสำคัญ ที่ช่วยให้เกิดระเบียบวินัย ขึ้นในสังคม และเป็นระบบ ที่ช่วยส่งเสริมให้เกิดการแบ่งหน้าที่เฉพาะ และให้บรรลุถึงความยุติธรรม

มุ่งหวังให้คนในรัฐมีการศึกษาที่ดี

นอกจากนี้แล้วเพลโตยังได้เสนอแนวความคิดเกี่ยวกับสังคม โดยแบ่งคนออกเป็น 3 กลุ่มด้วยกัน โดยผ่านกระบวนการทางการศึกษา (พระราชวรมุณี (ประยูร ธรรมจิต โท), 2542 : 184 - 186 และ ฟีน ดอกบัว, 2532 : 159 - 164) คือ

1.) กลุ่มมวลประชาหรือราษฎร ซึ่งได้แก่ ประชาชนผู้ประกอบอาชีพด้านการทำงานต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นพ่อค้า กรรมกร ชาวไร่ชาวนา หมอ ครู เหล่านี้เป็นต้น ล้วนถูกจัดให้อยู่ในชนชั้น ผู้ถูกปกครอง ซึ่งเป็นกลุ่มใหญ่ที่สุดในรัฐที่มีหน้าที่ผลิตสินค้าและบริการที่จำเป็นต่อสังคมโดย มีคุณธรรม 2 อย่าง คือ ความยุติธรรม และความพอดี

2.) กลุ่มทหาร ตำรวจ และข้าราชการประจำ เป็นกลุ่มบุคคลที่มีความสามารถในการรบ เพื่อป้องกันประเทศและมีความสามารถในการรักษาระเบียบวินัย โดยมีคุณธรรม 3 อย่าง คือ ความยุติธรรม ความพอดีและความกล้าหาญ

3.) กลุ่มนักปกครอง ซึ่งได้ผ่านการคัดเลือกเป็นพิเศษ เพื่อเป็นผู้นำของรัฐนั้นก็คือ ราชาปราชญ์ เป็นกลุ่มที่เคารพเหตุผลมากที่สุด โดยมีคุณธรรม 4 อย่าง คือ ความยุติธรรม ความพอดี ความกล้าหาญ และมีปัญญา

การแบ่งคนออกเป็น 3 กลุ่มดังกล่าวนี้ ได้อาศัยกระบวนการทางการศึกษาในการแบ่งกลุ่มคนในสังคม และเพลโตถือว่าถ้าคนกลุ่มต่างๆ ในสังคมต่างทำหน้าที่ของตนเองให้ดี โดยไม่เข้าไปก้าวก่ายการทำงานของชนชั้นอื่น สังคมก็จะสงบสุข คนในสังคมก็มีความสุข ทำให้รัฐเป็นรัฐที่ประกอบด้วยคนมีความสุข

4. ปรัชญาการศึกษา

วิชิต ดารมย์ (2537 : 29-36) ได้อธิบายถึงการจัดการศึกษาของเพลโตว่า ควรให้การศึกษาทันที ทางกายซึ่งได้แก่ วิชาพลศึกษา และวิธีการโภชนาการที่ถูกต้อง ทางวิญญาณ ได้แก่ดนตรี เพื่อใช้เป็นการส่งเสริมลักษณะทางสังคม และการเมือง อันพึงปรารถนาของรัฐ เพราะถ้าฝึกด้านพลศึกษาอย่างเดี๋ยวแล้วเด็กก็จะมีนิสัยคือร้อน จิตใจโหดร้าย แต่ถ้าฝึกวิชาดนตรีอย่างเดี๋ยวก็จะทำให้เด็กเป็นคนอ่อนแอ แต่ถ้าสามารถฝึกฝน ทั้งด้านพลศึกษาและดนตรีแก่เด็กอย่างมีดุลยภาพแล้ว ก็จะทำให้เด็กเป็นคนที่รู้จักความพอดี มีนิสัยกล้าหาญ และเกิดความรู้จักประมาณตน ซึ่งการฝึกฝนในสองด้านดังกล่าวนี้ยังไม่ก่อให้เกิดความรู้ แต่ความรู้จะเกิดขึ้นหลังจากผ่านการฝึกฝนตามขั้นตอนของการคัดเลือกตามหลักสูตรการศึกษาที่เสนอโดยเพลโตนั่นเอง

พิน ดอกบัว (2532 : 156-164) ได้อธิบายหลักสูตรการศึกษาของเพลโตไว้ พอจะสรุปได้ว่าเด็กที่มีอายุต่ำกว่า 20 ปี ทั้งชายและหญิง จะศึกษากายบริหารและดนตรี ซึ่งประกอบด้วยวิชาศิลปะ วรรณคดี และการบริหาร ซึ่งรวมไปถึงการฝึกอบรมรรักษ์ร่างกายและโภชนาการเป็นต้น เพื่อเตรียมความพร้อมให้กับร่างกายและจิตใจ จนอายุครบ 18 ปี ตามด้วยการปลูกฝัง

อบรมทางทหารอีก 2 ปี ก็จะมีการสอบ คนที่สอบตกก็จะออกไปประกอบอาชีพของชนชั้นราษฎร ส่วนคนที่สอบผ่านก็จะเรียนต่ออีก 15 ปี ในช่วงอายุ 20 - 30 ปีนี้ วิชาที่เรียนก็เหมือนในชั้นต้น แต่จะเพิ่มวิชาวิทยาศาสตร์ เลขคณิต เรขาคณิต และ ดาราศาสตร์ กระทั่งอายุ 30 ปี ส่วน 5 ปี ในช่วงอายุ 30-35 ปี ก็เรียนวิชาตรรกวิทยาหรือปรัชญาและวิภาษวิธี ทุกคนจะเรียนจบหลักสูตรเมื่ออายุ 35 ปี ซึ่งช่วงนี้เป็นช่วงระยะที่สำคัญมาก คือเป็นระยะศึกษาเกี่ยวกับการแสวงหาสัจธรรมหรือคุณความดี หลังจากนั้นจะมีการสอบเมื่อสอบไม่ผ่านก็จะไปทำหน้าที่ในชนชั้นทหารและบริหารทางพลเรือน จากนั้นก็จะไปฝึกปกครองอีก 15 ปี อันเป็นช่วงที่บุคคลสามารถนำทฤษฎีที่เรียนแล้ว มาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์แก่รัฐ จนอายุ 50 ปี จึงจะมีสิทธิเข้าเป็นสมาชิกสภาปราชญ์ตามวาระที่เวียนมาถึง

ผลงานและเอกสารที่เกี่ยวข้องดังกล่าวข้างต้นนี้ เป็นผลงานที่ช่วยให้ผู้วิจัยเกิดความเข้าใจได้ชัดเจนยิ่งขึ้นในประเด็นที่ว่าด้วยภูมิหลังและแนวคิดพื้นฐานปรัชญาการศึกษาตามทัศนะของเพลโต โดยเฉพาะเรื่อง ทวินิยม : กายและจิตวิญญาณ บทบาทของรัฐและสังคม และปรัชญาการศึกษาตามทัศนะของเพลโต ซึ่งเป็นเรื่องที่ผู้วิจัยจะทำการศึกษาในรายละเอียดต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อวิเคราะห์ ตีความและสังเคราะห์ปรัชญาการศึกษาของ เพลโต

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

1. ได้องค์ความรู้ และเกิดความเข้าใจในปรัชญาการศึกษาตามทัศนะของเพลโต
2. ผลการศึกษาบางประเด็นสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการฝึกหัด และสร้างคนที่พึงประสงค์ของสังคม

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยนี้ มีกรอบหรือขอบเขตเฉพาะทัศนะของเพลโต ดังที่ปรากฏในผลงานของเขา เรื่อง The Republic (Plato, 1984 : Books II, III, IV, V and VII) ใน 2 ประเด็นหลัก ดังต่อไปนี้

- 1.) ปฐมฐานปรัชญาการศึกษาตามทัศนะของเพลโต
- 2.) ปรัชญาการศึกษาตามทัศนะของเพลโต

นิยามศัพท์เฉพาะ

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยนิยามศัพท์เฉพาะ ดังนี้

1. การศึกษา หมายถึง กระบวนการทางสังคมที่ช่วยให้มนุษย์แต่ละคนสามารถเกิดการเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพ เจตคติ ทักษะ และพฤติกรรมของตนเอง ภายใต้บริบทของสิ่งแวดล้อมทางสังคมและธรรมชาติ ทั้งนี้เพื่อให้มนุษย์สามารถปรับตัว และดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุขตามควรแก่เอกลักษณ์ของแต่ละบุคคล
2. ปรัชญาการศึกษา หมายถึง แนวคิดทางปรัชญาที่นำมาประยุกต์ใช้ เพื่อให้เกิดกระบวนการทางการศึกษา ที่จะทำให้นักศึกษาพัฒนาคุณลักษณะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตภายใต้บริบททางสังคม การเมือง เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม
3. ปัญญา หมายถึง ความรู้แจ้งของมนุษย์ตามหลักทวิภาสวิธี
4. คนที่พึงประสงค์ หมายถึง คนที่มีคุณธรรม 4 ประการ อันได้แก่ ความพอดี ความกล้าหาญ ปัญญา และความยุติธรรม โดยผ่านกระบวนการทางการศึกษาตามทัศนะของเพลโต

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเอกสาร โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสารที่ระบุไว้ในขอบเขตของการศึกษาและจากเอกสารอื่นๆที่เกี่ยวข้อง จากนั้นผู้วิจัยจะวิเคราะห์ ตีความและสังเคราะห์ปรัชญาการศึกษาตามทัศนะของเพลโต โดยมีลำดับขั้นตอนการวิจัยดังต่อไปนี้

1. ขั้นรวบรวมข้อมูล
 - 1.1) รวบรวมข้อมูลจากสารนิพนธ์เรื่อง The Republic ของเพลโต (1984) เฉพาะ Books II, III, IV, V และ VII
 - 1.2) รวบรวมผลงานของเพลโต รวมทั้งผลงานอื่น เช่น หนังสือ วิทยานิพนธ์และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเพลโต ทั้งด้านประวัติ ผลงาน ความคิดเห็น และทัศนะของผู้รู้ที่มีทัศนะด้านปรัชญาการศึกษา
2. ขั้นวิเคราะห์ ตีความและสังเคราะห์ข้อมูล
 - 2.1) วิเคราะห์ ตีความและสังเคราะห์ข้อมูลจากสารนิพนธ์เรื่อง The Republic ของ

เพลโต (1984) โดยเลือกศึกษาเฉพาะ Books II, III, IV, V และ VII

2.2) วิเคราะห์ ดีความและสังเคราะห์ข้อมูลในประเด็นที่ว่าด้วยปฐมฐานปรัชญาการศึกษาและปรัชญาการศึกษาตามทัศนะของเพลโต

3. สรุปและอภิปรายผล

3.1) สรุปผลการวิจัยอภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

3.2) รายงานผลการวิจัย